

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ**

**Український мовно-літературний факультет
імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця**

*До 300-ї річниці від дня народження
Григорія Савича Сковороди*

МАТЕРІАЛИ
**наукових читань «Структурно-семантичні складові
дискурсу», присвячених ювілею доктора філологічних наук,
професора, засновника Харківської філологічної школи
з синтаксису складного речення і тексту
Галини Федорівни Калашнікової**

18–19 травня 2022 року

ХАРКІВ

Матеріали Наукових читань «Структурно-семантичні складові дискурсу», присвячених ювілею доктора філологічних наук, професора, засновника Харківської філологічної школи з синтаксису складного речення і тексту Галини Федорівни Калашнікової. – Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. – 144 с.

Збірник матеріалів складається з двох розділів. У першому розділі розміщено привітання доктору філологічних наук, професору Галині Федорівні Калашніковій з ювілеєм, статті про становлення її наукової школи та подальший розвиток її наукових ідей у працях учнів, спогади колег, вірші поета А.Т. Гулака, присвячені Г.Ф. Калашніковій, наукова доповідь Г.Ф. Калашнікової. У другому розділі представлено тези студентів, аспірантів, кандидатів та докторів наук з актуальних проблем мовознавства. У стислій формі викладено результати досліджень з питань, що пов'язані з вивченням структурно-семантичних складових дискурсу.

Також у збірнику матеріалів репрезентовано науковий доробок Г.Ф. Калашнікової: подано список її основних наукових та навчально-методичних праць. Фото з архіву кафедри відтворюють життєвий і творчий шлях доктора філологічних наук, професора Галини Федорівни Калашнікової.

Для широкого кола філологів – науковців, викладачів і науково обдарованої молоді.

Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Протокол №8 від 17 серпня 2022 року (онлайн)

Видано за рахунок авторів.

ЗМІСТ

ВСТУП

Палатовська О.В., Прилуцька Я.М. З почуттям глибокої поваги, широї любові та обожнювання вітаємо Галину Федорівну з ювілеєм!..... 5

РОЗДІЛ 1..... 7

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Наукова лінгвістична школа Г.Ф. Калашнікової..... –

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Розвиток мовознавчих ідей професора Г.Ф. Калашнікової в наукових працях учнів..... 11

Радчук О.В., Скоробогатова О.О., Стаканкова Т.П. Підготовка науковців учнями професора Г.Ф. Калашнікової..... 19

Гулак А.Т. Вірші, присвячені Г.Ф. Калашніковій..... 25

Калашнікова Г.Ф. Тематика і поетика вітальних віршів А.Т. Гулака (на матеріалі збірки «Мої друзі»)..... 27

Радчук О.В. Значення аспірантського семінару професора Г.Ф. Калашнікової у науковому зростанні молодих учених..... 43

Стаканкова Т.П. Жінка. Педагог. Науковець..... 46

Степанченко І.І. «Її душі так молоде ще сяйво...» (про Г.Ф. Калашнікову)..... 49

РОЗДІЛ 2..... 52

Бикова І.А. Вербальні та невербальні засоби комунікації в китайській культурі..... –

Волощенко Є.І. Дискурс відеоблога в системі Інтернет-комунікації..... 55

Гончарова Ж.М. Морфологічна співпозиція в ліриці Марлени Рахліної як виразний та виражальний засіб..... 58

Гулч О.О. Особливості стилю роману Л.Я. Гуревич «Плоскогір'я».. 62

Даниленко Ю.А. Репрезентація поняття «повнота» у вірші Б. Окуджави «У поета суперника нету»..... 65

Жадлун М.І. Лексико-семантична специфіка концепту *ручей* у поетичному просторі М. І. Цветаєвої..... 67

Золотько А.А. Роль дієприслівників у створенні художньої виразності поетичних творів Бориса Слуцького..... 71

Козлова А.Г. «Образ-мотив» “слово” в ліриці Марлени Рахліної..... 75

субстанціями: (*улиця – судьба; душа – тьма – поле*), що додає реаліям світу речей метафізичну характеристику.

Квінтесенція твору – останні два рядки: *Все, что было его – нынче ваше. / Все для вас. Посвящается вам*. Зникають усі протиставлення й межі між поетом і людьми, між особистим і загальним. І все, що створено поетом, все, що йому було притаманне, було цікаве – все він віддає людям. Особисте заповнює собою *все*, і всі люди стають володарями всього існуючого в доробку поета. Крихітні частки всесвіту коштовні, неповторні, бо кожна із них формує всеохоплюючу цілісну картину буття.

Поняття «повноти» в тексті твору Б. Окуджави репрезентовано займенником *все*, формами, які входять до парадигм особистих займенників *він* та *ви*, посилено показниками повноти простору. Подальше вивчення поняття «повнота» відкриває нові перспективи аналізу ідіостилів письменників, сприяє розумінню категоризації поняття у мовній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА

Вежбицкая, А. *Язык. Культура. Познание*. Москва: Русские словари, 1997.

Окуджава, Б.Ш. *Стихи*. URL: <https://rustih.ru/bulat-okudzhava/?ysclid=16tgl6tjk382935972>

Скоробогатова, Е.А. Грамматическое представление понятия полноты в русскоязычном поэтическом дискурсе: когнитивная основа и функционирование. *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Літературознавство*. 2021. Вип. 2 (98). С.168–192.

Скоробогатова, Е.А., Радчук, О.В. Роль прототипов *нет* и *без* в формировании и экспликации понятия «отсутствие» в русской поэзии. *Studia Slavica Hung.* 66 (2021) 1, С. 199–212.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА КОНЦЕПТУ «РУЧЕЙ» У ПОЕТИЧНОМУ ПРОСТОРИ М.І. ЦВЕТАЄВОЇ

М.І. Жадлун (Дніпро, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2965-0950>

Ідіостиль М.І. Цветаєвої, видатної мисткині ХХ ст., дотепер зацікавлює дослідників поетичного слова, які ретельно вивчають творчий доробок авторки на всіх мовних рівнях: *фонологічному* (Муратова, 2006), *морфологічному* (Самсоненко, 2018), *лексико-семантичному* (Четверикова, 2019), *синтаксичному* (Чернець, 2002).

Долучаючись до лінгвопоетичних досліджень мовотворчості М.І. Цветаєвої (праці А.Р. Габідулліної, Л.В. Зубової, Ю.В. Кравцової, А. Красовські, В.А. Маслової), розглянемо семантику концепту «РУЧЕЙ» (укр. струмок, потічок, ручай) як важливого складника стихійного концепту «ВОДА», вивчення якого перебуває у фокусі нашої уваги.

Пошук лексико-семантичних особливостей концепту «РУЧЕЙ», характерних для віршів М.І. Цветаєвої, дав змогу виокремити низку його опоетизованих смислів. Так, струмок, репрезентуючи водну стихію, є елементом *світу природи*, символом *часу та безупинного руху*, уособленням *шляху*. Він утілює людину через *мовлення*, об'єктивує *види мистецтва (музику, поезію)*, корелює зі *сльозами, тканиною, рослиною, грошима*. Проілюструємо це віршованими контекстами творчині.

Насамперед струмок у творах М.І. Цветаєвої – це акваобраз, який у поєднанні з іншими прикметами навколишнього світу (земля, небо, повітря, дерева) є обов'язковим елементом світобудови: *«Владенья наши царственно-богаты, / Их красоты не расскажут стиху: / В них ручейки, деревья, поле, скаты ... / Лежим в траве и смотрим, как сквозь ветки / Белеет облачко в выси небес... / и воздух летний свеж»* (Цветаева, 1994, т. 1, с. 42), *«Купальщицами, в легкий круг / Сбитыми, стаей / ...Березовое серебро, / Ручьи живые!»* (Цветаева, 1994, т. 2, с. 143), *«Под горькой осиною, / С ручьями, с пчелами»* (Цветаева, 1994, т. 3, с. 298). Водночас авторка фіксує нестачу водних джерел: *«Чешское подземие: / Брак ручьев и руд!»* (Цветаева, 1994, т. 2, с. 349).

Поетеса порівнює воду і час, керуючись спільною для обох рисою –плинністю: *«Выполнив (проблагоухав!) тонете... / – Не было! – Но встанем в памяти / В час, когда над ручьёвой хроникой / Гамлетом – перетянутым – встанете...»* (Цветаева, 1994, т. 2, с. 171). У такому єднанні воду і час осмислив ще давньогрецький філософ Геракліт Ефеський.

Окрім цього, струмок завдяки текучій консистенції символізує рух, порівнюючись зі зміями: *«Как змейки быстро зазмеятся / Все ручейки вдоль грязных улицев»* (Цветаева, 1994, т. 1, с. 35). Його рухомість ототожнена з блуканням, кочівлею: *«Черны, горячи / Сторонкою крадучись / Цыганят ручьи»* (Цветаева, 1994, т. 2, с. 196), об'єктивована у дзюркотінні води: *«Вместо рек-морей – ручейки журчат»* (Цветаева, 1994, т. 3, с. 729).

Образ струмка також використано на позначення шляху: *«Расколдован, разморожен / Путь, ручьям запродаан. / Друг! Ушли мои*

ворожбы / По крутым сугробам...» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 111), «**По ручьям, по моррэнам, / Дальше – нет! Дальше – стой! / Чтобы Альпы – коленом / Знал, саванны – ступней**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 294). Російськомовні прислів'я засвідчують, що вода загалом має свій шлях (*Вода путь найдёт*), який здебільшого є згубним для людини (*Путь водою – проходит бедою*).

М.І. Цветаєва найчастіше зображає струмок, що втілює людське мовлення: «...шепчущий **ручей**» (Цветаева, 1994, т. 1, с. 41), «**Ручьев ниспадающих речь...**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 16), «**Ты дробью голосов ручьевых / Мозг бороздишь, как стих**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 205), «**Скороговоркой – ручья водой Бьющей: / – Любимый! больной! родной!**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 340). І, навпаки, мовлення порівнює зі струмком: «**Ты рыцарь, ты смелый, твой голос ручей, / С утеса стремящийся вниз**» (Цветаева, 1994, т. 1, с. 33), «**О, не вслушивайся! Болевого бреда / Ртуть... Ручьевая речь...**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 205), «**Ровно шум-шушуканье, / Девичий спор. / Словно ручеечка два / Шумят сквозь снег... Только шепоточка два**» (Цветаева, 1994, т. 3, с. 247).

Оригінальним, на нашу думку, є залучення образу струмка до змалювання видів мистецтва, як от музика: «**Недосказанностями тишизн / Заговаривающие жизнь: / Страдивариусами в ночи / Проливающиеся ручьи**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 195) та література, власне, поезія: «**Обе их (руки. – М. Жадлун) на плаху, чтоб в ночи / Хлынувшим – веселым валом красным / Затопить чернильные ручьи!**» (Цветаева, 1994, т. 1, с. 533).

У художньому дискурсі М.І. Цветаєвої також натрапляємо на використання загальновідомого фразеологізму «плакати в три ручья»: «**Грабитель входит без ключа, / А дура плачет в три ручья – / Над днем без славы и без толку**» (Цветаева, 1994, т. 1, с. 414), «**Да как ж это можно, чтоб в каске хвостатой / Над дрянью-гусяришкой ревет в три ручья-то!**» (Цветаева, 1994, т. 3, с. 263), «**А из глаз – тоска / В три ручья да сплошь!**» (Цветаева, 1994, т. 3, с. 297). Безсумнівно, ридання у такий спосіб є вираженням смутку, болю, горя.

Авторка порівнює тканину та рослину з текучим струмком на підставі їх зовнішньої схожості: «**То не плетка-хлыст – шелков рваных свист, / То на всем плясу – шелка ручьями вниз!**» (Цветаева, 1994, т. 3, с. 243), «**Знаешь – плющ, обнимающий камень – / В сто четыре руки и ручья?**» (Цветаева, 1994, т. 2, с. 338).

До того ж М.І. Цветаєва використовує образ струмка для зображення матеріальних цінностей, які дуже швидко витрачаються: «**На круг поклон,**

/ Кошель на стол, / Из кошеля – казна *ручьём*, дождем: / – Хватай в подол!» (Цветаева, 1994, т. 3, с. 281).

Опрацювання поетичного простору М. І. Цветаєвої засвідчує, що концепт «РУЧЕЙ» посідає вагоме місце в художній моделі світу поетеси, він має різноманітну й виразну семантику, яка дає можливість відмежувати його від інших репрезентантів концепту «ВОДА».

ЛІТЕРАТУРА

Габидуллина, А.Р., Ладонина, В.Д. Концепт «лебедь» в творчестве М.И. Цветаевой. *Лексико-грамматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: X Міжнародна наукова конференція: матеріали / укл. і заг. Ред. проф. Т.С. Пристайко. Дніпро, 2021. С. 30–33.*

Зубова, Л.В. *Язык поэзии Марины Цветаевой (Фонетика, словообразование, фразеология)*. Санкт-Петербург, 1999.

Кравцова, Ю.В. *Метафорическое моделирование мира в художественном тексте: семантико-когнитивный анализ: монография*. Киев, 2014.

Красовски, А. Концепт «любовь» в поэзии М. Цветаевой. *Filologie rusă*. XXV. 2009. С. 68–76.

Маслова, В.А. *Поэт и культура: концептосфера Марины Цветаевой: учеб. пособие*. Москва, 2004.

Муратова, Е.Ю. Фонетические особенности в лирике М. Цветаевой. *Уч. зап. Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология»*. Том 19 (58). 2006. №1. С. 88–92.

Самсоненко, Н.І. *Морфологічна домінанта поетичного тексту (на матеріалі російськомовної поезії ХІХ–ХХІ століть): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02*. Харків, 2018.

Цветаева, М. *Собрание сочинений: в 7 т. / сост., подгот. текста и коммент. А. Саакянц и Л. Мнухина*. Москва: Эллис Лак, 1994–1995.

Чернець, А.М. *Членовані структури в поезії М.І. Цветаєвої: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02*. Харків, 2002.

Четверикова, О.В. Лексические единицы как маркеры текстовых смыслов в поэтической речи М. Цветаевой. *Наука и инновации – Современные концепции: Международный научный форум: материалы / отв. ред. Д.Р. Хисматуллин*. Москва, 2019. С. 99–104.